

Täljöviken i Österåkers kommun

Skötselplan för strandängar inom detaljplan

Antagandehandling 13-06-20

Beställning:
Österåkers Näs Fastighets HB

Framställt av:
Ekologigruppen AB
www.ekologigruppen.se
Telefon: 08-525 201 00

Juni 2013

Huvudförfattare: Anders Clarhäll
Medarbetare: Krister Sernbo, Johan Allmér

Projektnr: 6127, Version: 4.0

Innehåll

Inledning	4
Administrativa data	4
Syfte med skötselplanen	4
Beskrivning av norra Täljöviken	5
Nuvarande och historisk markanvändning	5
Naturtyper inom detaljplaneområdet	7
Planer och förordnanden	9
Lagskydd	9
Områdets värden	14
Naturvärden	14
Rekreativvärden	14
Kulturmiljövärden	14
Värdefulla naturområden	15
Plan för restaurering och skötsel	17
Övergripande mål för skötseln	17
Riktlinjer för skötseln	18
Uppföljning av skötsel	24
Uppföljning hävd av strandängarna	24
Uppföljning av påverkan från aktivitet på spänger och stig	24
Referenser	25

Inledning

Administrativa data	
Namn	Stränder i norra Täljöviken
Skyddsform	Planlagd natur inom detaljplan
Län	Stockholms län
Kommun	Österåkers kommun
Markägare	Österåker-Näs Fastighets HB
Förvaltare	Österåkers kommun
Skötselansvarig	Österåkers kommun
Prioriterade bevarandevärden	Strandäng med för strandängen karaktäristiskt djur- och växtliv samt fisk. Kulturhistoriska värden knutna till markanvändningen. Rekreations- och landskapsbildsvärden knutna till det öppna landskapet med vattenkontakt.
Markslag	Strandäng, vassområden, nyskapad slätteräng, grund havsvik

Syfte med skötselplanen

I samband med arbete med ny detaljplan för Täljövikens strandnära delar, har en naturvårdsinriktad skötsel föreslagits för vikens innersta stränder. Innanför strandområdet planeras en ny stadsdel som en del av den föreslagna utvecklingen av Åkersberga tätort. Skötselplanen har som utgångspunkt att strandängarna och omgivande naturtyper skall återskapas som en vacker och omväxlande del av innerskärgården med ett värdefullt djur- och växtliv och förbättra vikens värden för fiskfaunan. Att hålla landskapet öppet syftar även till att förstärka och tydliggöra områdets kultur- och skönhetsvärden, som ett tätortsnära naturområde med ökad betydelse för allmänhetens friluftsliv i Österåkers kommun.

Beskrivning av norra Täljöviken

Skötselområdet är ca 75 ha stort och ligger mot Täljöviken ca 2 km söder om Åkersberga centrum i Österåkers kommun. Området avgränsas av Täljöviken i söder och väster, Runö kursgård i öster och ett bergsparti i norr. Runöskolan är en kurs- och konferensanläggning som ägs och drivs av fackföreningen LO. Runöskolans markägor sträcker sig längre österut på den halvö som bildar naturreservatet Näsudden. Näsudden med sina lövskogar, trädbevuxna hagmarker och badklippor är ett populärt utflyktsmål, framför allt för människor boende i Åkersberga och Täljö.

Nuvarande och historisk markanvändning

Täljövikens stränder har en lång tradition av mänsklig aktivitet och bebyggelse, vilket inte minst det dryga tjugotal fornminnen invid gården Näs vittnar om. Här finns gravhögar, samt spår av bebyggelse och jordbruk, alltifrån bronsålder fram till våra dagar. Detaljplaneområdet som ligger på sydsluttning med lerjord i anslutning till en skyddad skärgårdsvik har rimligtvis varit en idealisk plats för bosättning och som erbjudit en mångfald av möjligheter att nyttja naturens resurser. Inte minst är kustnära lerjord en eftertraktad raritet i Stockholms skärgård som annars mest bjuder på kala berghällar eller tunn, stenig morän.

På storskifteskartan (nedan) från 1756 var markavsnittet närmast vattnet slätteräng och längre upp på sluttningen där marken är torrare låg åkrar uppdelade i mindre parceller. På den här tiden släpptes betesdjuren på skogen och fick inte tillgång till åker och äng förrän säd var skördad och hö var bärgat. Det betyder att strandängarna knappast nyttjades för bete mer än under en kortare tid på sensommaren och början av hösten.

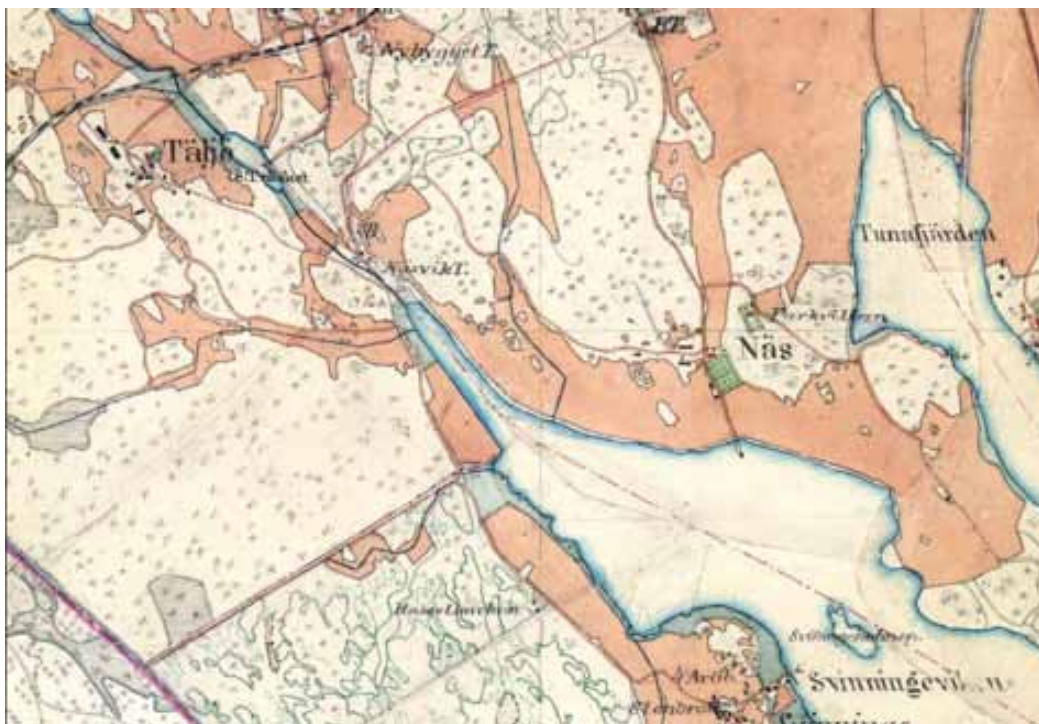
Figur 1. Karta upprättad i samband med storskiftet 1756. Närmast vattnet är ängsmark och längre norrut följer parceller av åkermark. Det som var strandängar 1756 följer i stora drag utbredningen av vad som i denna skötselplan föreslås återgå till en naturtyp av strandängar som hävdas genom slätter.

Från höjdpartierna i norr dränerar vatten i en naturligt slingrande å förbi åkrarna. Åns lopp ger sken av att avslutas vid strandängarna, eller är åtminstone inte uttritat där det rimligtvis dränerat vidare ner mot Täljöviken. Det kan mycket väl vara så att man medvetet underhållit den översilning som ser i slutningen då vattnet sprids på bredden istället för att gå i en uteroderad ränna, detta för att skapa en mer gynnsam gräsväxt där vattnet tillför både fukt och näring.

Häradskartan (nedan), som var den ekonomiska kartan för tiden vid sekelskiftet 1900, visar att slutningarna längs Täljövikens norra strand inte längre var slättermark. Vid den här tiden var marken plöjd och nyttjad som åker. En anledning till de möjligen torrare markförhållandena kan vara att den å som på skifteskartan har ett naturligt lopp, nu är utträtad och grävd genom de tidigare strandängarna. Trots dräneringen var det sannolikt blött en stor del av vegetationsperioden på åkrarna närmast vattnet. Åkerbruket var dock uppenbarligen fullt möjligt, åtminstone under en tid. Eventuellt kan man tänka sig att odlingen vissa år misslyckades och att man därför lät markanvändningen återgå till bete eller slätter.

Oavsett om den fuktiga marken närmast vattnet för tiden nyttjades som åker eller äng, så är det sannolikt att kreatur släpptes på för så kallat efterbete, så snart säden var skördad eller höet bärgat. Då blev marken betad under någon, eller några, månader på sensommaren och tidig höst. Att utnyttja marken huvudsakligen för bete under hela vegetationsperioden var dock knappast något som ägde rum förrän under 1900-talets senare del.

Figur 2. Utsnitt ur Häradskartan från 1901, vilken var den tidens ekonomiska karta som visar ägogränser och markanvändning. Hela området söder om gården Näs, ända ner till vattnet, är uppodlat som åker. Trots att det rimligtvis var blött utnyttjade alla mark som var möjlig att odla.

Naturtyper inom detaljplaneområdet

Vattenområden

Vattnet i Täljöviken är grunt och överstiger bara i en begränsad del ett djup av tre meter. Vegetationsinventeringar av botten visar på hög täckningsgrad och riklig mängd av borstnate och axslinga (Naturvatten 2009), som båda indikerar höga halter av närsalter. Även om inga rödlistade eller ovanliga arter identifierats bedöms Täljöviken ha höga naturvärden. Främst är det den rika bottenvegetationen och de utbredda vassbältena som motiverar den höga klassningen av naturvärdet (Naturvatten 2009).

De fysikaliska faktorerna – grunt vattenområde med relativt opåverkade stränder och en å som mynnar i vikens innersta del, gör att Täljöviken sannolikt är en gynnsam miljö för fisk och fiksreproduktion. Att vattnet är fiskrikt indikeras av fiskande fågelarter som fiskgjuse, fisktärna och skäggdopping, vilka häckar i eller i närheten av viken (Ekologigruppen 2005).

Täljöviken vid konferensgården brygga.

Strandängar

Täljövikens stränder kantas av ett kontinuerligt vassbälte som varierar i mäktighet. På den södra stranden är vassbältet bitvis drygt hundra meter brett, men på norra sidan som nu föreligger som detaljplan, inskränker sig bredden till ett par tiotals meter i väster och endast några enstaka meter på den östra delen av stranden. På landsidan om vassbältet vidtar markerna som regelbundet översvämmas och högre upp terrängen den inte fullt så blöta fuktängen. Dessa områden är relativt öppna eftersom de åtminstone tidvis hävdats genom. På den norra strandens västliga delar kan möjligen uppehållet i bete varit längre eftersom lövsly främst av björk och al här har vuxit sig högt.

Floran i strandängarna

Igenväxningen har medfört att den betesgynnade floran, som tidigare sannolikt var artrik, nu utarmats och istället domineras av ett fåtal igenväxningsarter. Inga fynd av skyddsvärda växter finns kända från denna ohävdade del av strandängarna.

De flesta partier domineras helt av tuvtåtel, grenrör, vass, kärrsilja och älgört, med inslag av hallon och brännässla. Enstaka torrare partier har kvar fler rester av hagmarksfloran, t.ex. blodrot och ängssyra.

Dungar av unga träd och buskar har etablerats på de gamla strandängarna, främst björk och viden.

Mindre partier av strandängen har tillfälligtvis plöjts, men sannolikt befunnits för fuktig för att brukas. Dessa partier har senare vuxit igen med främst vecketåg, tuvtåtel, krypven och kärrtistel, med inslag av älgört, hallon och vass.

Fågelliv vid strandängarna

Strandängarna erbjuder inte längre möjligheter åt vadarfåglar, änder eller piplärkor att häcka, eftersom de vuxit igen med högvuxen vegetation och det numera också saknas en blå bård av grunt vatten innanför vassen.

Enligt sökningar på artportalen, saknas observationer av skyddsvärda fåglar knutna till strandängar under häckningstid. Vanliga fåglar, knutna till vass och buskmarker, har däremot observerats; sävsångare, rörsångare, sävsparv och näktergal. Strax söder om detaljplaneområdet har observerats gulärta under häckningstid.

Under flyttningstider förekommer besök av rastande eller övervintrande fåglar. Skägges observerades t.ex. i november 2003.

Viken ingår sannolikt i revir eller i närområde till revir för havsörn, som regelbundet observeras över viken, strandängarna och kulturlandskapet.

Åkermark

Detaljplaneområdets norra delar består av åkermark, varav vissa delar är planerade att bebyggas. Ojämn upptorkning och berg i dagen som sticker upp som åkerholmar tyder på att jordlagren är relativt tunna. Åkerholmarna, tillsammans med andra åkermarkens randzoner som diken och angränsande skogsbryn är betydelsefulla miljöer för många av växter och djur som lever i det öppna landskapet.

Återhävdad strandäng sydost om planområdet. Med förslagets föreskrivna skötsel, kan planområdets strandängar också återhävdas.

Planer och förordnanden

Plansituation

Norra Täljöviken ingår som en del av den tätortsutveckling som föreslås i översiktsplan (Österåkers kommun 2006). I den regionala utvecklingsplanen RUFSS 2010, utpekas Åkersberga tätort och ett område kring Roslagsbanans sträckning som ”regional stadsbygd med utvecklingsmöjligheter”. Norra Täljöviken ingår i detaljplan som föreslår ny bebyggelse vid Täljöviken med ca 380 nya bostäder, samtidigt som området skall göras mer allmänt tillgängligt som rekreationsområde. Ambitionen är att både natur- och kulturvärden, samt vattenkontakt skall värnas och stärks. Skötselområdet är här planlagt som Natur samt Vattenområde.

Lagskydd

Riksintresset kust och skärgårdar

Täljöviken och Näshalvön ingår i riksintresset ”Kustområdena och skärgårdarna i Södermanland och Uppland” enligt Miljöbalkens 4:e kapitel. Möjligen kan det dock vara så att riksintresset avgränsas så att det inte berör Täljöviken (Österåkers kommun 2006), vilket dock inte är helt klarlagt (Länsstyrelsen i Stockholms län 2006). Riksintresset, i den mån det tillämpas, utgår ifrån de samlade värdena inom området, och poängterar särskilt att det rörliga friluftslivet och turismen ska främjas. Intresset ska inte utgöra hinder för tätortsutveckling, men får heller inte skadas på ett påtagligt sätt.

Strandskydd

Längs Täljöviken råder strandskydd om 100 meter på land och i vatten.

ESKO

Hela Näsudden med Täljöviken har i kommunens översiktsplan pekats ut som ”ekologiskt särskilt känsligt område” (ESKO) enligt miljöbalken.

Vegetation i strandområdet. kartan visar hur olika typer av vegetation har utvecklats i den igenvuxna strandäng. Gränsen mellan den gamla strandäng och den brukade åkermarken är tydlig och utgörs längs hela sträckan av ett avgränsande dike.

Obrukad åker i norr, med sumpskog åt höger (väster) och åkermark framåt åt söder.

Ung sumpskog i norra delen av planområdet, med den lilla åkerlappen åt höger (öster)

Vägen från f.d. konferensgården kommer här ner till strandområdet. Den lilla åkerlappen i norra planområdet syns till höger.

Igenvuxen strandäng och vass. Bilden tagen precis under kraftledningen i norra planområdet.

Igenvuxen strandäng, ungefär under kraftledningen. Tuvtåtel och grenrör dominerar.

Igenvuxen strandäng. Tuvtåtel, grenrör, vass och älgört dominerar, med inslag av hallon och brännässla.

Den igenvuxna strandängen tillvänster i bild, medan den lilla åkerlappen i norra planområdet syns till höger.

Delar av strandängen som tidigare varit plöjd, men nu vuxit igen. Veketåg, tuvtåtel, krypven, vass och kärtistel dominerar.

Vegetation i strandängsområdet som berörs av detaljplanen. I bilden finns planförslaget inlagt på kartan med strandvegetation, en karta som finns förklarad på föregående uppslag. Blå linjer illustrerar gräns för strandskyddat område. Bilden visar att planförslaget huvudsakligen tar jordbruksmark i anspråk.

Skötselplan för Täljöviken

Skötselkarta till skötselplan för strandängarna inom planområdet. Österåkers kommun ansvarar för skötseln.

Områdets värden

Naturvärden

Höga naturvärden i norra Täljöviken är framför allt knutna till strandängar och till den vassbård som växer i vikens strandnära delar. Igenväxningen har visserligen medfört att växtsamhällen utarmats och inga fynd av skyddsvärda växer har gjorts, däremot finns fåglar av signalarterna buskskvätta och sävsångare. Både strandängen och vassbården har klassificerats som som mostvarande klass 2: regionalt värde (Ekologigruppen 2009).

Täljövikens skyddade läge i kombination med mjuk botten och ringa vattendjup gör den mycket vegetationsrik. Dominerande kärlväxter är axslinga, hårsärv och hornsärv. I kommunens kustinventering har den marina miljön bedömts vara av kommunalt naturvärde (klass 3).

Rekreativvärden

Det öppna landskapet och utsikten över Täljöviken har höga estetiska värden. Den lantliga prägel i närhet till större tätorter gör också att området har stor potential för naturrekreation. Norra Täljöviken är emellertid svårtillgängligt för ett rörligt friluftsliv eftersom vandringstigar är få och de öppna ytorna mestadels är åkrar som inte är möjliga att beträda annat än under vinterhalvåret.

Vattenkontakten till Täljöviken är områdets stora rekreativa värde, men i det stadiet av igenväxning som stränderna befinner sig i är utsikten begränsad. Det är också svårt att ta sig fram längs med vattnet eftersom vegetationen är hög och stigar saknas helt. Att komma fram till vattnet är egentligen bara möjligt vid den brygga som ägs av Täljövikens konferensanläggning.

Områdets värde för rekreation består idag mestadels i den stora potential som finns att skapa ett rekreativområde med hög tillgänglighet. Att området har en naturlig fortsättning med Näsuddens naturreservat är en tillgång eftersom det har potential att bli en större sammanhängande enhet.

Kulturmiljövärden

Området norr om Täljöviken har rikliga spår av äldre tiders bosättning och markanvändning. Främst är det inom den mer höglänta marken, i skogskanten och kring Näs gård, där de äldre fornlämningarna finns. Här finner man bland annat stensättningar och gravlämningar. En fornlämning finns även ut i vattnet, vilken är en spärranordning, sannolikt byggd för kontrollera båttrafik uppmed ån i Täljövikens innersta del. Ån är nu grund och svårseglad, men på den tiden som spärranordningen byggdes var vattennivåerna betydligt högre. Ån som mynnar i Täljöviken utgjorde en av infarterna till den vattenled som kommit att kallas Långhundraleden och som var en viktig transportled upp mot det som idag är Gamla Uppsala.

Näshalvön och området kring Täljöviken klassas i underlag till kommunens grönplan (WSP 2008), som ”mycket högt kommunal värde”. Som grund till klassificering anges det öppna odlingslandskapet med bevarade strukturer. Även området kring Näs gård lyfts fram som en välbevarad äldre gårdsmiljö.

Värdefulla naturområden

Nedan beskrivs kortfattat de objekt med höga naturvärden som förekommer i anslutning till strandängarna. För en mer ingående beskrivning hänvisas läsaren till ”Landskapsanalys Täljöviken” (Ekologigruppen 2008).

1. Gammal tallskog, klass 2

Gammal barrblandskog med talldominans på sandig morän med svallat ytskikt. Hällar ger karaktär åt objektet. Gamla tallar uppträder allmänt. Död ved förekommer sparsamt. Sandbarrskogar utgör en ovanlig biotop.

Viktiga ekologiska strukturer

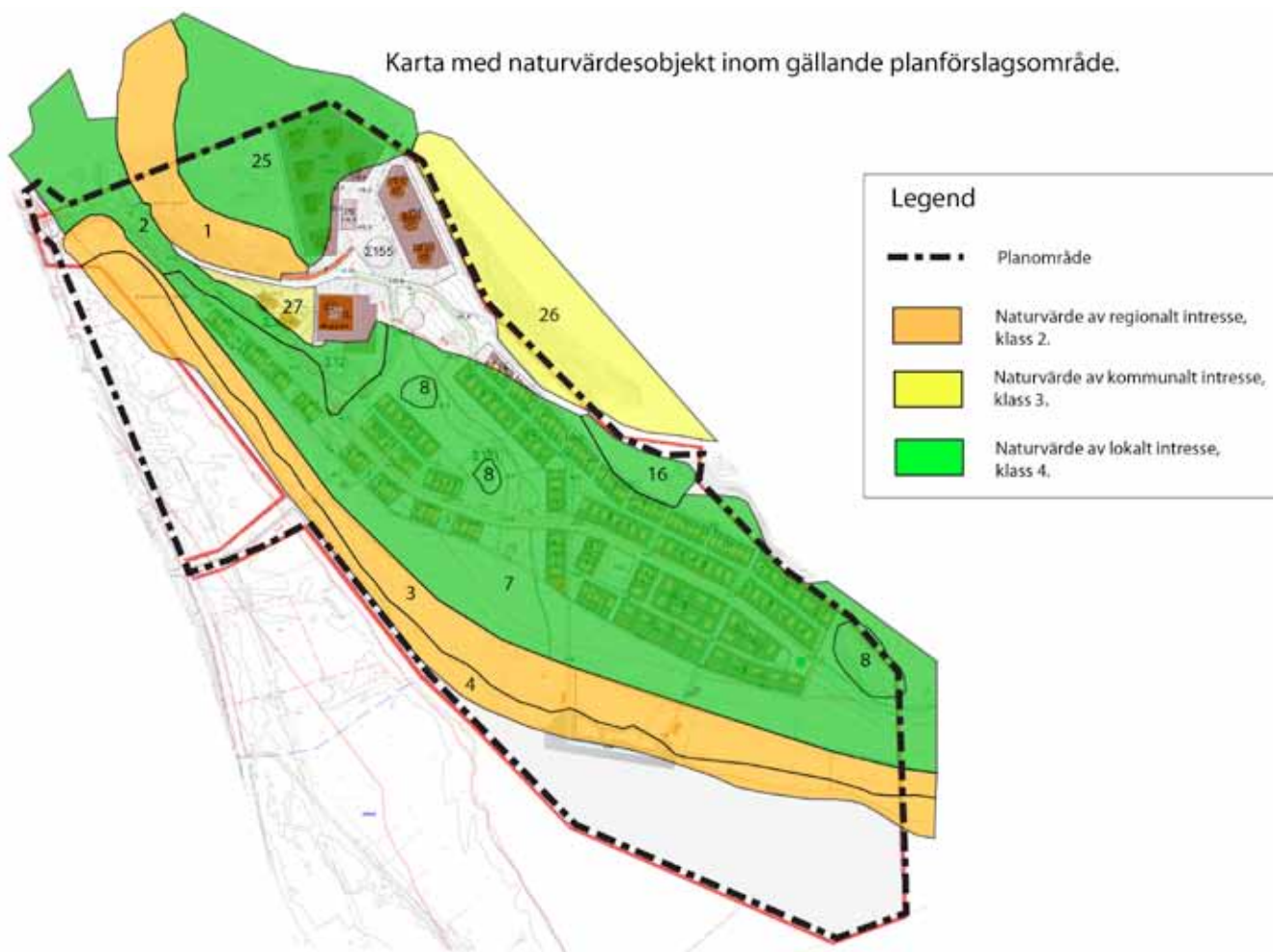
Gammal tall, död ved

Signalarter för värdefull skogsmark

Tallticka, grovticka, trådticka, skarp dropptaggvamp, fjälltaggvamp, gammelgranslav

Rödlistade arter

Tallticka (NT)

2. Gräsmark, klass 4

Tidigare betesmark som nu växer igen med aspsly. Några ståtliga enar växer nedanför konferensgården. En del hävdgynnade växter finns kvar, liksom en del näringsgynnade arter. I norr består området av trivial högrötsäng med artfattig flora.

Viktiga ekologiska strukturer

Naturbetesmark, hävdgynnad flora

Signalarter för värdefulla ängs- och hagmarker

Backklöver, bockrot, gullviva, gulmåra, liten blåklocka, rödklint, stor blåklocka, ängshavre

3. Strandäng, klass 2

Strandängar som tidigare betats. Idag har igenväxningen gjort att många hävdgynnade växter försvunnit. I de norra delarna, de som saknar hävd, finns inga observationer av skyddsvärda väster eller häckande fåglar. I de södra delarna, som hävdas, finns rester kvar av hävdgynnad flora.

Viktiga ekologiska strukturer

Naturbetesmark, hävdgynnad flora

Signalarter för värdefulla ängs- och hagmarker

Buskskvätta, sävsångare, gulärta

4. Vassbälte, klass 2

Högväxt vass i ett brett bälte omger i stort sett hela viken. Brun kärnhök observeras jagande, men häckning i området är osäkert.

Viktiga ekologiska strukturer

Naturbetesmark, hävdgynnad flora (i de hävdade delarna)

Signalarter för värdefulla ängs- och hagmarker

Buskskvätta, sävsångare

7. Åker, klass 4

Åker längs hela norra sidan av Täljöviken, mellan strandäng och skog /berg. Åkern i sig innehåller små värden för biologisk mångfald, men diken och åkerholmar är inslag som höjer miljöns helhetsvärden.

Signalarter för värdefulla ängs- och hagmarker

Buskskvätta, stenskvätta, steglits, tofsvipa

Rödlistade arter

Sånglärka (NT)

8. Åkerholmar, klass 4

Viktiga inslag för biologisk mångfald i åkermarken. Refug för fåglar, insekter, åkerogräs och även en del betesmarksväxter.

Signalarter för värdefulla ängs- och hagmarker

Bockrot, gullviva, gulmåra, ängshavre

Plan för restaurering och skötsel

Övergripande mål för skötseln

I MKB för Täljövikens detaljplan (Ekologigruppen 2012) presenteras ett förslag till hur naturvärden kan utvecklas baserat på områdets naturgivna förutsättningar. Grundidén är att återskapa, nyskapa och vårda ett område med olika typer av gräsmarker och därigenom bevara de natur- och kulturmiljövärden som är knutna till innerskärgårdens låglänta kustområden. Området skall också vara funktionellt rekreationsområde och ett vackert landskap för närboende, samt utgöra en sammanhängande del av det naturområde som sträcker sig ut mot naturreservatet Näsudden. Tillsammans skall området Täljöviken-Näsudden erbjuda en mångfald av naturtyper, alltifrån öppna strandängar med rikt fågelliv till mer slutna lundmiljöer och kala badklippor. Skötseln skall kombinera en utveckling av naturvärden med att göra området mer tillgängligt genom att öka de rekreativa värdena.

Målbild för Norra Täljövikens biologiska värden

Täljövikens inre och norra strand skall utvecklas till en öppen strandäng med den naturliga zonerings av vegetationstyper som vanligen förekommer längs med Östersjökustens flacka stränder (Alexanderson m fl 1986). Ute på vattenstranden (det grunda vattnet närmast land) växer bladvass. Innanför vassen vidtar den vegetationstyp som kallas mad och som tidvis är översvämmat. Vegetation på maden domineras av starr. Längre upp på land, dit högvatten sällan eller aldrig når, vidtar fuktängen som utvecklar en gräsdominerad vegetation ofta med tuvtåtel och rödven. Två faktorer är helt avgörande för bildande och vidmakthållande av strandängarnas zonerings, dels återkommande översvämningar och dels kontinuerlig hävd genom bete eller slåtter (Alexandersson m.fl. 1986).

Strandängen skall utgöra bra biotop för den flora och fauna som naturligt är knuten till just denna naturtyp. Målet är att strandängarna skall fungera som rastplats för flyttande vadare och simfåglar, men att de även skall fungera som häckningsplats för flera av dessa fågelarter. Vidare skall strandängarna utveckla en typisk vegetation som inkluderar ett flertal av de specialistarter som lever på hävdade översvämningsskogar och fuktängar i anslutning till Östersjöns bräckta vatten.

Den yta som ej kommer att bebyggas och som idag upptas av åker skall få en utveckling så att ytan alltmer får karaktären av en naturlig gräsmark med hög andel örter. Målet är att marken i det längre perspektivet skall hysa ängsväxter som lever på näringsfattig och hävdad gräsmark. Gräsmarkerna skall i sin tur gynna en positiv utveckling för biologisk mångfald och fungera som bete för vilda djur och inte minst rastande fåglar som lockas till området för de öppna gräsmarkerna med varierande fuktighet.

Målbild för Norra Täljövikens kulturhistoriska värden

Även om stora delar av marken norr om Täljöviken fortfarande hålls öppen, företrädesvis med åkerbruk, så är de fuktiga partierna närmast vattnet lämnats för igenväxning under senare år. De öppna ytorna skall återskapas så att landskapet om möjligt mer liknar föreställningen om hur det såg ut innan igenväxningen tog fart. Att kontinuerligt hävda gräsmarkerna åter-

knyter till en traditionell markanvändning och den kulturhistoria som varit så viktig för hur landskapet vuxit fram.

Målbild för Norra Täljövikens rekreativsvärden

Norra Täljöviken skall, när naturrestaureringen är genomförd, bli både vackert och trivsamt att vistas i för människor. Därför kan man förvänta sig att området kommer att locka besökare av ett flertal kategorier. Nyanlagda gångstigar bör fungera lika bra för fågelskådare, som för joggare och söndagsflanörer med barnvagn. I MKB för detaljplan (Ekologigruppen 2012) föreslås en gångstig utmed det nuvarande öst-västliga diket. Det är en viktig åtgärd för att öka tillgängligheten, men en gångstig fungerar även som ett sätt att avhålla besökare från att gå ut på mader och fuktängar där markäckande fåglar har sin bon och där det kan komma att växa trampkänsliga växter. I synnerhet om området utvecklas till en fågellokal av rang, kan det bli aktuellt att stänga för med stängsel, eller åtminstone aktivt uppmana besökare att avhålla sig från att gå ut på mader och fuktängar under vår och sommar.

Riktlinjer för skötseln

Indelningen av skötselområden är i första hand baserat på den potential som olika delar av detaljplaneområdet har för att skapa skilda naturtyper med hög biologisk mångfald och bra värde ur rekreationssynpunkt. Det innebär att indelningen i fem olika skötselområden, samt plan för utveckling, utgår från dagens markanvändning och ett mål om att förstärka de skillnader som redan idag existerar mellan detaljplaneområdets naturtyper. Centralt i området, i nära anslutning till bebyggelsen, anläggs också en kortklippt gräsyta som skall inbjuda till aktiviteter som lek och picknick.

Vad gäller de två skötselområdena stora strandängen (1) och vassområdet (4), så är gränsens lokalisering beroende av hävd. Den kommer med andra ord att flyttas så snart de inledande restaureringsåtgärderna för vassområdet är genomförda och man påbörjat arbetet med skapande av en blå bård. Då kommer naturtypen strandäng flyttas mot djupare vatten och de två skötselområden kommer att flyta ihop både i sin ekologiska funktion och i hur de lämpligen hävdas för att uppehålla sin prägel. Den kontinuerliga skötseln av strandängarna (skötselområde 1) och den blå bården (skötselområde 4) sker lämpligen genom en sammanhållen arbetsinsats, så snart den kontinuerliga skötseln tar vid efter restaureringsarbetet.

Skötselområde 1: Stora strandängen

Beskrivning

Floran i större delen av strandängen domineras idag helt av tuvtåtel, grenrör, vass och älgört, med inslag av hallon och brännässla. I enstaka torrare partier har ovan listade igenväxningsarter svårare att hävda sig och där finns därför kvar arter av en tidigare hävdgynnad flora som t ex blodrot och ängssyra.

Dungar av unga träd och buskar har etablerats på de gamla strandängarna, främst björk och viden, men också ung al. I mindre partier av strandängen har försök gjorts under senare tid med att odla upp marken, men det har sannolikt varit för blöt för att försöket skulle lyckas. Dessa partier har senare vuxit igen med främst vecketåg, tuvtåtel, krypven och kärrtistel, med inslag av älgört, hallon och vass (Ekologigruppen 2012).

Engångsåtgärder

För att återställa skötselområdet till en strandäng där det finns potential för utveckling av flora och fågelliv, krävs ett inledande restaureringsarbete. Träd, och i viss mån högre buskage, utgör goda sittplatser för rovfåglar och kråkfåglar, vilket ger dessa en alltför god utgångs-

punkt i jakten på fågelungar. Det är därför viktigt att ta ner alla träd och höga buskage i de slätterängar där man vill utveckla ett rikt fågelliv. Sly och träd, som vuxit upp innanför vassbården, tas ner med såg eller röjsåg och forslas bort från området. Viktigt är att träd och slyvegetation kapas så nära marken som möjligt eftersom kvarvarande grövre stubbar annars kan utgöra ett hinder för kommande arbete med tilljämning av ytorna. Grövre stubbar tas bort med stubbfräs.

Tilljämning av ytorna handlar främst om att få bort vassruggar som etablerat sig på maden, samt de alltför stora tuvor som bildats av tuvtätel och grenrör. Lämpligt redskap är slaghack med uppsamlingsvagn som kopplas efter traktor. Slaghack är ett vanligt jordbruksredskap som används vid putsning av betesmarker och hackat material kan sprutas upp i en efterföljande vagn. Slaghacken klarar dock inte alltför stora tuvor och inte heller grövre slyvegetation. Därför är det extra viktigt att den förberedande slyröjningen genomförs så att det är möjligt att ta sig fram med en traktor med slaghack. Eftersom marken är fuktig bör traktorn lämpligen ha hjul med dubbelmontage och tidpunkten bör väljas när vattenståndet är lågt och när nederbörd har uteblivit under en sammanhängande period. Lämplig tid är slutet av juli-början av augusti. Då är också risken minimal att arbetet stör markhäckande fåglarnas reproduktion.

Eventuellt kan tuvor ha hunnit bildats till en storlek som gör metoden med slaghack otillräcklig. Då kan det vara nödvändigt att använda en rotorkultivator, som likt en jordfräs maler sönder tuvorna. Vid användandet av rotorkultivator är man dock tvungen att sköta uppsamlingen av tuvor som ett separat moment eftersom man normalt inte kopplar en lastvagn med upptagning efter en rotorkultivator. Dubbleringen av arbetsmoment gör metoden med rotorkultivator något mer kostsam än slaghack.

En stig ska anläggas i områdets norra kant, alternativt i södra kanten på område 2, för att tydligt kanalisera människor till ett enda stråk. Utsiktsbryggan ska kunna nås via spång som anläggs så att den på något sätt kan passeras med slättermaskin.

Löpande åtgärder – slätter

Löpande slätter är den åtgärd som är nödvändig för att kunna vidmakthålla den typ av strandnära gräsmarker som kan vara lämplig för strandängens fågelliv och flora.

Följande löpande åtgärder ska vidtas:

- Slätter ska utföras minst en gång per år, men under de första 10 åren är det viktigt att det genomförs minst två gånger. Första slätter äger rum i mitten-slutet av juli, vilket sedan upprepas under slutet av september när tillväxten avstannat. Beroende på utvecklingen av markernas näringsstatus och på tillväxt under olika år, kan det så småningom räcka med slätter endast i juli.
- Slätter måste av tekniska skäl utföras helt eller delvis med amfibiefordon, då markens bärighet är dålig. Vid torra år kan dock traktor med slätteraggregat användas så att slaget hö enklare kan samlas upp. Detta gäller också om vissa delar av skötselområdet uppvisar tillräcklig bärighet för traktor.
- Skärande redskap ska användas vid slättern.
- Slaget gräs skall så långt möjligt forslas bort från strandängarna, så att det inte blir liggande kvar, detta oavsett om man låter det torka till hö på platsen eller om gräset förs bort i färskt tillstånd. Kvarliggande hö hindrar en rik flora att utvecklas. Vid slätter med amfibiemaskin, ska eftersläpande kratta eller liknande användas för att forsla bort slaget hö.
- Stödutfodring ska ej ske inom området.

Löpande åtgärder – alternativ med kreatursbete

Om det finns möjligheter att under delar av året komplettera slåttern med kreatursbete, kan detta ge stora fördelar.

Naturvårdsmässiga fördelar med kreatursbete på en strandäng är bland annat att betet skapar en naturlig mosaik av hårdbetade ytor av kort gräs och ratade tuvområden. Denna småbrutna variation skapar valmöjligheter i foderval och häckningsplatser för änder och vadare. Trampet från nötkreaturen ger också ojämnheter som skapar tillfälliga vattensamlingar av stort värde för fågellivet. Dessa märken av klövtramp ger en blottlagd yta i grässvålen, som ofta möjliggör för växter att gro som annars har svårt att etablera sig igenom en tjock grässvål. Vid kreatursbete skapas naturligt en blå bård innan för vasskanten, vilket gör att man slipper det arbetskrävande momenten som maskinellt skapande och upprätthållande av en blå bård innebär (se vidare Skötselområde 4: Vassområde vid och intill bryggorna).

Om alternativet att hävda Täljövikens norra strandängar med kreatursbete övervägs, så bör nedan listade skötselråd i möjligaste mån följas.

Vid stängslingen delas marken i betesfällor för möjligheten att styra betesintensiteten. Annars blir betesutnyttjandet gärna högre på torr och frisk mark än på blöt. Det kan också vara så att kreaturen trampar sönder för mycket när vattennivåerna är höga. Man kan därmed behöva flytta dem tills den söndertrampade marken torkat upp.

Unga djur betar mer selektivt än äldre, så vuxna djur är bättre på att hålla undan hög-vuxen vegetation. Köttdjur med dikor och kalvar är både ett bra och realistiskt alternativ.

Sent betessläpp (början av juni) innebär bättre möjligheter att ägg hos häckande vadare hinner kläckas, varvid man undviker att kreaturen trampar sönder fågelbon. Sent betessläpp kan dock innebära att avbetningen blir ofullständig. Då är det bättre att betesperioden förlängs på hösten än att man släpper djuren för tidigt på våren.

Stödutfodring skall ej ske när tillväxten av betet minskar i slutet av säsongen. Detta för att undvika att näring tillförs markerna utifrån. När foderinnehållet blir för lågt i marken är det istället bättre att flytta kreaturen till annan plats där stödutfodring kan ske.

Efter några år kan tuvorna bli så stora att man kan behöva putsa av betesmarken med någon form av betesputs (t ex slaghack). Detta görs lämpligen på hösten när betessäsongen är slut.

Skötselområde 2: Slätteräng

Beskrivning

Markanvändningen på de ytor inom detaljplaneområdet som föreslås bli slätteräng är idag åkerbruk på näringsrik lerjord. Åkerholmar, i form av berg i dagen, vittnar om att jordmaktigheten varierar och bitvis är tunn. Det uträtade dike som syns på häradskartan (Figur 2) är numera igenlagt och åkern uppvisar även spår av ytterligare täckdikning.

Att skapa en slätteräng

Att byta markanvändning och odla gräs och blommande örter på åkermarken har stora likheter med den vallodling som redan nu är en naturlig del av växtföljden i modernt jordbruk. Skillnaden består i valet av fröblandning: en övervägande del av fröblandningen på en vall består av kvävefixerande baljväxter som klöver och lusern, emedan dessa växter oftast saknas i de utsäden som marknadsförs under namnet ängsfröblandning.

Genom sådd av ängsfröblandning kan man skapa något vackert och ekologiskt funktionellt på åkermark. Viktigt är dock att påpeka att, i strikt mening, skapar man inte en äng genom att så gräs och blommande örter på en åker. Näringsinnehållet i jorden är för högt för att passa den egentliga ängens karaktärsväxter. Växter som uppskattar det höga näringsinnehållet, till övervägande del olika sorters gräs, kommer under lång tid att kunna dominera. Det finns med andra ord en stor risk att marken efter några år domineras av några få gräsarter och de mest konkurrensstarka örterna. Kvar bland de örter som ursprungligen ingick i sådden blir bland annat gulmåra, prästkrage och johannesört. Som en naturlig del i utvecklingen kommer även växtarter som inte ingick i fröblandningen att etablera sig. De ytterst konkurrenskraftiga gräsen hundäxing och timotej ingår oftast inte i ängsfröblandningar, men de kommer lika fullt att ingå i gräsmarken efter några år. Givetvis beroende på förekommande växter i omgivningen, men sannolikt är att även örter som röd- och vitklöver, samt baldersbrå och hundloka kommer att självså sig och bli en del av den anlagda gräsmarkens flora. Till viss del går det dock att förbättra möjligheterna för utvecklingen mot en näringsfattig äng, vilket beskrivs nedan under rubriken Slätteräng ambitionsnivå hög.

Engångsätgärder

Åkrarna sås med ängsfröblandning med de såddförberedande arbeten som normalt föregår sådd av stråsäd eller vall. Bästa tidpunkt för sådd är augusti-september. Vårsådd är också möjlig, men vissa fröer (t ex gullviva och höskallra) behöver kyla för att gro och dessa gror då inte första året.

En stig ska anläggas i områdets södra kant, alternativt i norra kanten på område 1, för att tydligt kanalisera människor till ett enda stråk. Utsiktsbryggan ska kunna nås via spång som anläggs så att den på något sätt kan passeras med slättermaskin

Löpande skötsel

Slätter sker minst två gånger per år relativt sent på säsongen, någon gång i slutet av juli-början av augusti. Detta för att blommande annueller skall hinna blomma och sätta frö. Viktigt är att ytorna inte skall gödslas. Detta gäller oavsett val av gödselmedel. Stödutfodring ska ej ske inom området.

Slaget hö ska alltid forslas bort, antingen friskt eller som torkat hö.

Meningen är att näringsinnehållet i marken gradvis skall minska och därmed förbättra överlevnadsmöjligheterna för konkurrenssvaga ängsväxter.

Om näringsinnehållet i marken minskar alltför långsamt är den sannolika utvecklingen att gräs som rödsvingel, hundäxing och timotej tar överhand. Blommande örter kommer då minska i motsvarande grad och den färgprakt som präglade ängen de första åren kommer att minska. Om gräs blir alltför dominerande kan då bli aktuellt att plöja upp och börja om med sådd av nytt ängsfrö.

Skötselområde nr. 3: Gräsyta för lek

Beskrivning

Den yta som föreslås som gräsyta för lek är idag åkermark med lerjord och är en del av samma åkermark som ovan beskrivs för den blivande slätterängen (Skötselområde 2: Slätteräng). Inom det område som upptas av skötselområdet gräsyta för lek finns dock inga åkerholmar, som skulle kunna vittna om tunt jordtäckte. Däremot har ytan formen av en svag svacka med lutning ner mot sjön. Här finns också tydliga spår av täckdikning, vilket säkerligen gjorts för att snabbare leda bort vatten ur svackan.

Engångsätgärder

Gräsytan anläggs i enlighet med standardprocedurer för anläggning av gräsmatta (t ex AMA

Anläggning 2007). Viktigt att överväga är behov av dränering, djupbearbetning och inledande ogräsbekämpning, eftersom anläggningen av gräsmatta ställer andra krav än åkerbruk. I nuläget är de lokala markförhållandena inte tillräckligt kända för att förslag på åtgärder skall kunna fastställas i denna skötselplan.

Löpande skötsel

Gräsmattan klipps minst 4 gånger årligen i enlighet med standarprocedurer för skötsel av gräsmattor i parkmiljöer.

Skötselområde 4: Vassområde intill strandängarna

Beskrivning

Vassbältets bredd längs med inre Täljövikens strand varierar mellan några tiotals meter i väster till några enstaka meter i öster. I likhet med andra strandängar som lämnats för igenväxning, har vassen även koloniserat delar av den egentliga maden, vilken är översvämmad endas en del av året. Det innebär att hög och marktäckande vegetation hela året har en kontinuerlig övergång utan öppet vatten på landsidan om vassbältet.

Blå bård

Där maden möter vassbältet är det önskvärt med en blå bård, som är bård med öppet vatten närmast innan för bältet med bladvass. Den blå bården är önskvärd eftersom den utgör idealiskt födosöksområde både för simänder och för fåglar som äter den småfisk och kräldjur som också trivs i de grunda och varma vattnen. Vid bete med nötkreatur skapas den blå bården naturligt av kreaturens betande av unga skott av vass på våren, samt av tramp i det grunda vattnet när djuren rör sig och trampar sönder vassens rotfilt. Det innebär att om bete med nötkreatur genomförs på strandängen vid Täljöviken, så kommer det inte finnas behov av att skapa en blå bård artificiellt. Alternativet om slätter av strandängen kommer dock inte att skapa en blå bård, varför det är högst lämpligt att skapa och underhålla den med maskiner.

Engångsåtgärder

För att skapa den blå bården använder man sig av trampning med hjälp av en bandvagn, vilket är en relativt enkel och effektiv åtgärd. Bandvagnens larvfötter bryter av vasstråna, river upp rotfilten och skadar de vertikala jordstammarna som bär skottanlagen till näste års nytillväxt. Trampning av vassen med bandvagn kan ske till ett vattendjup av 70 cm. I detta fall är det viktigt att inte vänta tills det är lågvatten eftersom körning på torr eller nästan torr mark inte har alls samma effekt på djupare rötter. Bästa behandlingsresultat ges vid körning i 20-70 cm djupt vatten och det kan krävas att man kör två gånger i olika riktningar för att vasstråna skall bryta och åtgärden få full effekt (Alexandersson m.fl. 1986).

Löpande skötsel

Även om bandvagnstrampning är en effektiv bekämpningsmetod mot bladvass, så har effekten en begränsad varaktighet. Behandlingen måste därmed upprepas med några års mellanrum. Frekvensen av upprepade behandlingar bör vara behovsstyrd. Gissningsvis kan upprepade behandlingar krävas vart annat till vart tredje år till en början, emedan behovet säkerligen minskar efter hand så att behandlingen kan upprepas med glesare intervall.

Skötselområde 5: Buskmark i norr

Beskrivning

Längs den västligaste delen av Täljövikens norra strand växer unga lövträd av björk och al, samt buskar av företrädesvis vide (Ekologigruppen 2009). Närhet till större träd är problematiskt för en framtida fågellokal med öppna marker eftersom de får en oönskad funktion som

utkiksplatser för kråkfåglar som spanar efter bon och ungar av markhäckande fåglar. Buskar är däremot att föredra då de erbjuder skydd och häckningsmiljö för fåglar som rosenfink och näktergal.

Engångsåtgärder

Skötseln äger rum i form av slyröjning där träd, oavsett storlek och ålder, tas bort. Vide och andra buskar lämnas kvar, varvid den ökade solinstrålningen och minskade konkurrens kommer att ge buskarna ökade möjligheter att bre ut sig. Röjningen sker företrädesvis under slutet av sommaren för att något minska det uppslag av sly som kommer från alens rötter och stubbar.

Löpande skötsel

Röjningsarbetet behöver upprepas ungefär vart tionde år och i samband med borttagande av träd, kan det också vara meningsfullt att röja bland buskarna för att skapa luckor i vegetationen ifall att den annars kan få en tendens att bli alltför heltäckande.

Uppföljning av skötsel

Uppföljning hävd av strandängarna

Den återupptagna hävden bedöms tydligast ge effekt på floran och på fågellivet. Fasta provytor för uppföljning av vegetation bör anläggas inom det hävdade området. Det är viktigt att inventering av dessa sker en eller helst två säsonger innan hävden återupptas. Därefter kan uppföljning ske ca vart tredje år. Fågelfaunan kan följas med löpande häckfågelinventering årligen.

Uppföljning av påverkan från aktivitet på spänger och stig

Människors påverkan på fågellivet kan följas upp genom en häckfågelinventering, där häckande fåglar inventeras årligen under den inledande 10-årsperioden. Inventeringen utformas så att resultat kan jämföras med områden med litet besöksstryck, t.ex. de större strandängarna inom Näsuddens naturreservat. Om störningarna från människor skulle visa sig påtagligt hämma fågelhäckningar, bör kanalisering av besökare förstärkas ytterligare.

Referenser

Alexandersson H, Ekstam U, och Forshed N, 1986. Stränder vid fågelsjöar. Om fuktängar, mader och vassar i odlingslandskapet. LT:s förlag, Stockholm.

AMA Anläggning 2007. Allmän material- och arbetsbeskrivning för anläggningsarbeten. Svensk Byggtjänst, 742.

Ekologigruppen 2005. Naturvärden kring Täljöviken – Inventering och naturvärdesbedömning förslag till skötsel. Opublicerad rapport på uppdrag av Österåkers kommun. 27 sidor.

Ekologigruppen 2012. Täljöviken i Österåkers kommun - MKB av föreslagen detaljplan. Utställningshandling 12-11-21. 60 sidor.

Johansson E, Rehnberg M, 2008. Askövikens ”Blå bård”. Detaljplan för restaurering och löpande skötsel. Länsstyrelsen i Västmanlands län, miljöenheten.

